

19. YÜZYILDA ALMANCA'DA MANZUM BİR NASREDDİN HOCA FIKRALARI TERCÜMESİ

Mehmet UYSAL*

Özet

Bu yazıda, 19.yüzyılın ikinci yarısında Almanca'ya manzum tarzda tercüme edilen 29 Nasreddin Hoca fıkrası incelenmiş ve bu tercüme edilmek üzere tanıtılmaya çalışılmıştır. Yazar, kitabın bütün bölümlerini baştan sona şiir halinde kaleme alarak bir bütünlük sağlamaya çalışmıştır. Sadece Türkiye'de değil büyük bir coğrafyada zevkle anlatılan ve sevilen Hoca, tercüme yoluyla diğer kültür ve insanlara da ulaşmaktadır. Eserden iki Nasreddin Hoca fıkrası, tekrar dilimize aktarılmaya gayret gösterilmiştir. Bu yazı, daha çok Nasreddin Hoca araştırmacılarının böyle bir tercümeden haberdar olmalarını ve gerekirse istifade etmelerini gaye edinmektedir.

Anahtar kelimeler: Nasreddin Hoca, fıkrası, Murad Efendi, Franz von Werner.

Abstract

In this article we have tried to explore and analyse 29 Nasreddin Hodja wits which were translated into German in verse by Murad Efendi (Franz von Werner) in the second half of 19th-century. The translation has been written in verse as a whole. The Hodja wits are not only in this article we have tried to explore and analyse 29 Nasreddin Hodja wit which were Turkey, but also in vast geographies of the world know and told by most of the people of there lands. Two wits from the work of Murad Efendi have been transformed into Turkish in verse. The aim of this paper is to make the researchers aware of this work and get them benefit from it as much as possible.

Key words: Nasreddin Hodja, wit, Murad Efendi, Franz von Werner.

19. yüzyılın ikinci yarısının ortalarında (1877) Almanca'ya manzum tarzda 29 Nasreddin Hoca fıkrası çevrilmiştir. Bu çeviri; Avusturya asıllı şair, yazar ve Osmanlı diplomatı Murad Efendi (Franz von Werner)¹ tarafından

* Dr., Süleyman Demirel Üniv., Fen-Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Kampüsü

¹ Murad Efendi hakkında diğerlerinin yanı sıra, geniş kaynakçayı ihtiva eden iki doktora tezine bkz. Heinrich Ziegler, *Murad Efendi (Franz von Werner) .Eine Biographie und Würdigung seiner dramatischen Werke*, Yay. Doktora tezi, Dortmund 1917 ve Mehmet Uysal, *Murad Efendi'nin "Türkische Skizzen" Adlı Gezi Notlarındaki Doğu ve Batı Kültürlerinin Kesişme Noktaları*, Ankara Üniv. Sosyal Bil. Enst., Yayınlanmamış Doktora tezi, Ankara 2002, ayrıca bkz. Mehmet Uysal, *Avusturyalı Murad Efendi.Biyografisi ve Türkiye Seyahatnamesi*. Fakülte Kitabevi, Isparta 2004.

yapılmış ve kısa zamanda dört kez basılmıştır. Murad Efendi'nin çevirisinin² en büyük özelliği Türkçedeki orijinallerinin ve diğer çevirilerin³ aksine nazım tarzında olmasıdır. Murad Efendi, 1836'da Viyana'da doğmuş, on yedi yaşında Osmanlı Devleti'ne iltica ederek çeşitli kademelerde çalıştıktan sonra, 1881 yılında Bab-ı Ali'nin Den Haag sefiri iken vefat etmiştir. Diğer eserlerinde olduğu gibi, bu tercümesiyle de Türk kültürünü Batıya tanıtmaya çaba sarf etmiş, kanaatimizce başarılı da olmuştur.

Nasreddin Hoca, Türk kültürünün dünya kültür mirasına armağan ettiği evrensel boyutta bir şahsiyettir. Yaşadığı yüzyılı çoktan aşan ünü, geçmişte olduğu gibi günümüzde de popülaritesini korumaktadır. Türkçeden diğer dillere en fazla çevrilme ayrıcalığı, sanırım yine ona aittir. Ayrıca Hoca'ya sadece Anadolu değil, Osmanlının hakimiyet veya nüfuz alanına giren coğrafyalarda da; Balkanlar, Kafkasya'daki Türk cumhuriyetleri, Arap ülkeleri ve İran gibi, sahip çıkılmaktadır. Hatta bu ülkelerin çoğunda Hoca "hemşehri" olarak kabul ve itibar görmektedir.⁴

Bizim inceleyeceğimiz nüsha, yukarıda künyesini verdiğimiz eserin üçüncü baskısıdır. Almanya'nın en önemli biyografi kaynaklarından olan *Allgemeine Deutsche Biographie*'de Murad Efendi'den uzunca bahsedildikten sonra, bu çevirinin 1890 veya 1894'de dördüncü baskısının yapıldığı belirtilmektedir.⁵

Murad Efendi'nin çevirisi; ön söz, giriş, 29 Nasreddin Hoca fıkrasının manzum tercümesi, son söz ve içindekilerden meydana gelmektedir. Toplam 114 sayfa olan kitabın bütün bölümleri şiir formunda kaleme alınmıştır. Murad Efendi, kitabına *Ein osmanischer Eulenspiegel* (Bir Osmanlı Eulenspiegel'i) alt başlığını vererek Hoca ile Alman fıkrâ kahramanı *Till Eulenspiegel* arasında bir anıştırma yapmak istemiştir. Yazar, ön söz, giriş ve son söz bölümlerinde okuyucuya Hoca hakkında aydınlatıcı bilgiler verir. Çevirmen bu bilgilerle okuyucuyu fıkralara motive etmek ister. Murad giriş bölümünde şöyle seslenir:

² Murad Efendi, *Nasreddin Chodja. Ein osmanischer Eulenspiegel*, Schulzesche Hof- Buchhandlung und Hof- Buchdruckerei, 3. Baskı, Oldenburg (tarihsiz). Fakat Leipzig'deki *Bibliothek Albertina*'daki nüshada el yazısıyla 1878 tarihi düstülmüştür, keza eserin önsözünün sonunda -sayfa 3'te- 1877 tarihi vardır.

³ Nasreddin Hoca fıkraları Almancaya birçok kez çevrilmiştir: Dieter Glade, *Unbelehrbar ist der Esel/ Eşekler Gider Tersine*, Türk- Alman Kültür Enst. Yay., İst. 1987, (Türkçe – Almanca), Dieter Glade/ Cemal Ergül, *Einmal täglich Nasreddin Hodscha*, İst. 1987, Ron Fischer, *Also sprach Mulla Nasrudin: Geschichten aus der wirklichen Welt*, Knauer Yay., München 1993, Müjdat Kayayerli (Yaz. ve Haz.), *Nasreddin Hoca. Der Türke, der die Welt zum Lachen bringt*, Kültür Bak. Yay., 4. Bsk., Ankara 2003, Nejat Muallimoğlu, *The Wit and Wisdom of Nasreddin Hodja*, M.E.B. Yay., İst. 1996.

⁴ Bkz. Wilfried Buch, "Türk Nasreddin Hoca'nın Yaşam Belirtileri" (Çev. Yıldız Ecevit), *Gündoğan Edebiyat*, 10.sayı, Ankara 1994, s.17, İsa Özkan, *Nasredin Hoca Fıkraları/ Ependi Şorta Sözlere Yomaklar* (Türkçe-Türkmen Türkçesi), Ankara 1999.

⁵ *Allgemeine Deutsche Biographie*, 42. cilt, Leipzig 1897, s.46.

*Von dem Ursprung nicht des Helden
Will des Näher'n ich vermelden,
Nicht wer die Erzeuger waren,
Nichts von Schul- und Flegeljahre
Noch von Phasen der Entfaltung
Inn'rer, äußerer Gestaltug;⁶*

[...]

*Sollen euch in losen Stücken
Stückweis ihn vor Augen rücken,

Sein Empfinden, Schauen, Denken
Wurde klar aus seinen Schwänken;
Ob er Narr, ob Schelm gewesen,
Oder ob er in seinem Wesen
Beide sich vielmehr vereinigt⁷
[...]*

*Dieser Mann, der vielgenannte,
Weit und breit im Ost bekannte,
Viel belacht, citirt, bewundert,

Anno tausend und dreihundert
Und – Doch was? Genug, er lebte*

*Ne Hoca'nın geçmişinden
Yakın aile efradından,
Ne atalarının kim olduğundan,
Tahsil ve delikanlılık çağından,
Ne olgunlaşma devresinden,
Ne de ruh ve beden
gelişiminden bahsetmek
istemiyorum.*

[...]

*Nükteli sözlerle sizlerin
Gözünüzün önüne gelecek
Hoca.

Duygu, görüş ve düşünceleri
Anlaşılacak fıkralarından;
Deli mi nüktedan mı olduğu,
Ya da her iki özelliği birden
Bünyesinde barındırdığı.
[...]*

*Bu adam, bir çok adıyla,
Tanınır Şark'ta tamamıyla,
Çok güldürdü, anlatıldı,
sevildi,
Bin üç yüzlü yıllarda
Başka mı? Yaşadı yeterince
uzun*

⁶ Murad Efendi, *Nasreddin Chodja*, s.5.

⁷ A.g.e., s.6.

<i>In der Zeit, als noch erbehte</i>	<i>Titrediği sıralarda</i>
<i>Unter'm Huf der Türkenpferde</i>	<i>Türk atlarının nalları altında</i>
<i>Die bedrohte Griechenerde.</i> ⁸	<i>Korkuyla Yunanistan</i>
	<i>toprakları.</i>

Murad Efendi giriş bölümünde, Nasreddin Hoca'dan bir hayli uzunca, toplam dört sayfa, bahseder ve okuyucuya ipuçları vererek onu fıkralara hazırlar. Yaşadığı yerlerden ve "Güzel Hisar" (Akşehir?) şehrinden bahsederek giriş bölümünü şu sözlerle bitirir:

<i>Wer den Dichter will verstehen,</i>	<i>Kim isterse şairi tanımayı,</i>
<i>Muß in Dichter's Lande gehen.</i> ⁹	<i>Şairin ülkesine gitmeli.</i>

Şimdi, Murad Efendi'nin Almanca'ya tercüme ettiği 29 Nasreddin Hoca fikrasının başlıklarını tanıyalım. Daha sonra bunların arasından seçtiğimiz iki fikrayı tekrar Türkçe'ye aktarmaya çalışacağız:

<i>Der verstorbene Kessel (s.11-14)</i>	<i>Kazan Doğurdu.</i>
<i>Das Versöhnungsmahl (s.15-17)</i>	<i>Barış yemeği.</i>
<i>Der Chodja als Prediger (s.18-19)</i>	<i>Hoca'nın İmamlığı.</i>
<i>Der Chodja als Lehrer (s.20-21)</i>	<i>Hoca'nın Muallimliği.</i>
<i>Das Zeugnis des Esels (s.22-24)</i>	<i>Eşeğe mi İnanıyorsun Bana</i>
<i>mi?</i>	
<i>Der allzu reichliche Freitagssegen (s.25-27)</i>	<i>Hayırlı Cuma Hutbesi.</i>
<i>Der formbeflissene Chodja (s.28-31)</i>	<i>Kibar Hoca.</i>
<i>Der gewissenhafte Chodja (s.32-37)</i>	<i>Vicdanlı Hoca.</i>
<i>Der verwuschene Esel (s.38-40)</i>	<i>Lanetli Eşek.</i>
<i>Gedulden (s.41-42)</i>	<i>Sabır.</i>
<i>Der verkehrte Hausbau (s.43-44)</i>	<i>Yanlış Ev İnşaatı.</i>
<i>Die Brille und der Traum (s.45-46)</i>	<i>Gözlük ve Rüya.</i>
<i>Alter Storch und junger Specht (s.47-50)</i>	<i>Yaşlı Leylek ile Genç</i>
	<i>Ağaçkakan.</i>
<i>Chodja's Umzug (s.51-52)</i>	<i>Hoca'nın Taşınması.</i>
<i>Die Gans mit einem Fuß (s.53-59)</i>	<i>Tek Butlu Kaz.</i>

⁸ A.g.y.

⁹ Murad Efendi, *Nasreddin Chodja*, s.8.

<i>Chodja's Zeitrechnung (s.60-61)</i>	<i>Hoca'nın Zaman Hesabı.</i>
<i>Der geehrte Pelz (s.62-65)</i>	<i>Ye Kürküm Ye.</i>
<i>Der Chodja handelt mit Leitern (s.66-67)</i>	<i>Hoca'nın Merdivenle Pazarlığı.</i>
<i>Der Chodja und der Dichter (s.68-70)</i>	<i>Hoca ve Şair.</i>
<i>Der Chodja und seine Töchter (s.71-72)</i>	<i>Hoca ve Kızları.</i>
<i>Vor dem jüngsten Tag (s.73-76)</i>	<i>Kıyamet Kopmadan Önce.</i>
<i>Der Chodja und die Mönche (s.77-81)</i>	<i>Hoca ve Papazlar.</i>
<i>Der angenehmste Traum (s.82-85)</i>	<i>En güzel Rüya.</i>
<i>Quitten oder Feigen? (s.86-90)</i>	<i>Ayva mı? İncir mi?.</i>
<i>Der Chodja als Höfling (s.91-93)</i>	<i>Hoca'nın Saraylılığı.</i>
<i>Das erschossene Hemd (s.94-95)</i>	<i>Kurşunlanan Gömlek.</i>
<i>Des Chodja's Rechtstreit mit dem Juden (s.96-99)</i>	<i>Hoca'nın Yahudi'yle Mahkemesi.</i>
<i>Chodja's Esel wird Kadi (s.100-101)</i>	<i>Hoca'nın Eşegi Kadı Olmuş.</i>
<i>Der Chodja im Jenseits (s.102-107)</i>	<i>Hoca Öbür dünya'da.¹⁰</i>

Birçok yazı¹¹ arasında uzun yıllar Türk üniversitelerinde ders veren, benim de öğrencisi olduğum müteveffa Alman Profesörü Wilfried Buch'un yazdığı nitelikli bir makaleye değinmeden geçemeyeceğim. Buch makalesinde; Nasreddin Hoca'nın, 8. yüzyılda yaşamış Arap güldürü ustası *Cuha* ile çok yakın benzerliğinden bahsederek, onu 14.-15. yüzyıllarda yaşamış Alman fıkra kahramanı *Eulenspiegel* ile karşılaştırarak şu ilginç tespiti yapar:

¹⁰ Fıkra başlıkları çevirilerken Almanca kelimeler bire bir değil, Türkçe'deki bilinen hallerine uyulmaya çaba sarf edilmiştir.

¹¹ Nasreddin Hoca hakkında çok geniş bir kaynakça mevcuttur. Bkz. A.Esat Bozyiğit, *Nasreddin Hoca Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme*, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara 1987, Feyzi Halıcı, *Şair Burhaneddin'in Nasreddin Hoca'nın Fıkralarını Şerheden Eseri*, ADTYK Yay., Ankara 1996, Nüzhet Erman, *İpe Un Seren Adam (Nasreddin Hoca)*, Kültür Bak. Yay., Ankara 2000 (1970 yılındaki kitabın tıpkı basımı), Şükrü Kurgan, *Nasrettin Hoca*, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara 1986, Alev Kâhya Birgül (Yayına Haz.), *Uluslararası Nasreddin Hoca Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri*, ADTYK Yay., Ankara 1996, ayrıca son yıllarda hazırlanmış üç doktora tezi vardır; Nühket Tör, *Türkçe ve Rumca Söylenen Nasreddin Hoca Fıkraları Üzerine Bir İnceleme- Metin*, 2 Cilt, Gazi Üniv., Sos. Bil. Enst., Yayınlanmamış Dok. Tezi., Ankara 1992, Gökhan Tarıman Cenikoğlu, *Nasreddin Hoca Fıkralarında İnsan Kadrosu*, Selçuk Üniv. Sos. Bil. Enst., Yayınlanmamış Dok. Tezi, Konya 1998, Feyzulla Rahmankulov, *Türkmenistan'da Nasreddin Hoca Fıkraları*, Ege Üniv. Sos. Bil.Enst., Yayınlanmamış Dok. Tezi, İzmir 1998.

“Eulenspiegel'in gülmecesi kötü niyetli bir yaklaşım içerir; başkalarının başına gelenlere eğlenmek üzere kuruludur. Özetle, 'Türk' Nasreddin Hoca'nın Alman Eulenspiegel ile kıyas edilemeyecek ölçüde üstün özellikler taşıdığını söyleyebiliriz.”¹²

Profesör Buch'un ayrıca “en zarif fıkraların, garip bir şekilde günümüze ulaşamadıklarını görmekteyiz”¹³ görüşünü ileri sürmesi, üzerinde düşünülmesi gereken bir meseledir. İnce ve zariflerin, kaba saba fıkraların ön plana çıkmasıyla unutulmaya yüz tuttuğu iddiası, konunun uzmanları tarafından incelenmelidir. Buch, Nasreddin Hoca fıkralarını yedi gruba ayırır:

1- “Soylu efendi” kimliğinin ayaklar altına alınarak efendideki “gerçek soyluluk” özelliğini ortaya çıkaran fıkralar. (*Hoca'nın Büyük Hataları kazımak İçin İri Hançer Taşması*).

2- Hoca'nın kahraman olmayan kahraman yapısıyla aslında maço görünen Türk erkeğinin özde gayet yumuşak olup evdeki önderliği eşine sessizce bırakmasını konu alan fıkralar. (*Hoca'nın Evinin Bodrumuna Gönüllü Sürgüne Gitmesi*).

3- Hoca'nın acıklı fakirliğini konu alanlar. (*İlaç Fiyatlarını Pahalı Bulan Hoca'nın Cenaze Ücretlerini Sorması ve Ölmek Daha Ucuz Demesi*).

4- Hoca, Timurlenk fıkraları; zayıf Hoca'nın güçlü Timur'a karşı iç dünya bağlamında üstün gelmesi. (*Timur fıkraları*).

5- Gündelik hayata dair, insana özgü, insanca hatalar yapan Hoca fıkraları. (*İnsan Bir Kere Yalan Söylemeye Görsün*).

6- Din ve dindarlıkla ilgili fıkralar. (*Hoca'nın Okunmayı İsteyen Kadına Doktora da Görünmesini Öğütlemesi*).

7- Çocuklarla çocuk olabilme, kendisini aşma ve eğlenebilme yönlerini gösteren fıkralar. (*Talebeler Görsün Diye Eşeğe Ters Binmesi*).¹⁴

Bizim amacımız Murad Efendi'nin çevirisini tanıtmak olduğu için konumuza geri dönelim ve seçtiğimiz iki manzum fikrayı tekrar Türkçe'ye çevirmeye çalışalım. Bu uğraşı da Murad Efendi kadar iddialı olmadığımızı peşinen söyleyelim, çünkü o dört şiir kitabı bulunan tanınmış bir şairdi.¹⁵

¹² Wilfried Buch, *a.g.m.*, s.18.

¹³ *A.g.m.*, s.19.

¹⁴ *Bkz.*, *a.g.m.*, s.20-24.

¹⁵ Murad Efendi'nin şiir kitapları şunlardır: *Die Klänge aus dem Osten (Doğudan Sesler)*, *Balladen und Bilder (Balladlar ve Resimler)*, *Durch Thüringen (Thüringen'den Geçerken)*, *Ost und West. Gedichte (Doğu ve Batı Şiirleri)*.

Chodja's Esel wird Kadi

*Dämmernd über die Gefilde
Sinkt die Nacht; durch Schatten schwirrte
Schon die Federmaus, der Chodja
Auf dem Feld noch spähend irrte.
Horch! Es regt sich in den Büschen,
In den Dickicht hört er's knistern.
"Allah Preis!" Wol der Gesuchte?
Aber nein, aus Waldesdüstern
Wackelt Mehmed, einst sein Schüler,
Den er bilden sollt' zum Richter;
Doch da sich für diesen Schädel,
Nirgends finden ließ ein Trichter,
Blieb beharrlich Kandidat er.
'Chodja, du? Wie? Und so spät noch
Außer Haus? In Kurzem ruft ja
Der Imam zum Nachtgebet doch;
Sag, was suchst du?'
"Meinen Esel!"
'Deinen Esel?'
"Ja, verlaufen
Hat das Thier sich; wär's verloren,
Könnt' mir kaum ein and'res kaufen.
Sag' mir Mehmed, ob du etwa
Deines Wegs dem Thier begegnet?"
Hämisch schielt der dicke Bursche,
Tückisch schmunzelnd er entgegnet:
'Ihm begegnet? Freilich bin ich's'
"Allah Preis! Du weckst mein hoffen,
Bangte schon, daß Wölfe – Diebe -*

Hoca'nın Eşeği Kadı Olmuş

*Şafak sökerken ülkede
Biterken gece; gölgeler arasında
Vızıldayarak uçar bir yarasa,
Gözetlerken şaşırır Hoca etrafı.
Kulak ver! fundalıkta bir çıtırtı,
Çalılıklardan gelir duyduğu kıpırtı,
"Allah korusun" ne ola ki bu hışırtı?
İşe bak, karanlık ormanın içinden
Gelir eski talebesi Mehmet salınarak,
Kadı yetiştirmeliydi onu okutarak;
Fakat bulunmadığı için kafatasına,
Hiç bir yerde uygun bir huni,
Israrla aday kaldı yıllar boyu.
'Hocam sen ha? Nasıl olur? Bu saatte
Evde değilsin? Biraz sonra
Okuyacak imam yatsı ezanını;
Söylesene, ne aradığını?'
"Eşeğimi!"
'Eşeğini mi?'
"Evet, kayboldu
Yolunu yitirdi her halde hayvan,
Alamam artık bir başkasını.
Söyle, Mehmet belki sen
Rastlamışsındır hayvana yolda?"
Kötü niyetle çıkışır tombul oğlan,
Sinsice gülerek bıyık altından:
'Ona rastlamak mı? Tabii ki rastladım'
"Allah razı olsun! Umut verdin bana,
Korkmuştum, kurtlardan – hırsızlardan*

Sag, wo hast du ihn getroffen?" *Söyle, nerede rastladın ona?"*
'Na, in Jeni-scheher drüben.' *'Şu karşıda, Yenişehir'de.'*
"Was? So weit, bis in die Stadt hin *"Ne? Şehre kadar gitmiş ha*
Hätte sich das Thier verlaufen?" *Yolunu kaybetmiş herhalde?"*
'Ja, so ist's; die Stadt, die hat ihn *'Evet, öyle olmuş; şimdi şehirde*
Jetzt zum Kadi.' - Allen Ernstes! *Kadı olmuş.' – Ciddi mi acaba!*
Meinst wol, daß der Mehmed krumm spricht? Mehmet yalan mı söylüyor yoksa?
"Nicht doch, nein! Der Fall ist glaublich, *"Hayır, hayır! Olabilir de ama,*
Kadi? – Gott ist groß! _Warum nicht? *Kadı mı? Allah büyük! Neden olmasın?*
Als ich das Gesetz dich lehrte, *Öğretirken ben sana kanunları,*
Spitzt' der Esel stets die Ohren, *Kabartırdı eşek daim kulakları*
Und so hab' ich Zeit umd Mühe *Böylece zamanım ve emeklerim*
Doch bei Einem nicht verloren."¹⁶ *Yaradı en azından birine dediklerim."*

Görüldüğü gibi, Murad Efendi tercüme de sözü bir hayli uzatmış. Kanaatimizce bunun ana sebebi, şiirle ifade etmenin daha güç ve çetrefilli bir uğraş olmasıdır. Gerçi bazen sayfalarca düz yazıyla anlatılabilecek bir istek, duygu veya düşünce bir mısra yahut beytle bile dile getirilebilir, ama bunu her zaman ve her ortamda başarabilmek güçtür. Biz çok fazla yer kaplamaması için özellikle kısa fıkraları çevirmeyi tercih ettik. Dolayısıyla diğer fıkralarda konuyu uzatma hususu, daha bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Şimdi ikinci fıkraya daha yakından bakalım:

Chodja's Umzug

Kaum erhellt Zwielight die Stube,
's war beim frühesten Morgengrauen,
fährt aus tiefem Schlaf der Chodja.-
Die verschlaf'nen Blicke schauen
Einen Mann, der sich beschäftigt
Mit Genauheit, ohne Säumen
Alles, was nicht angenietet
In der Stube aufzuräumen.

Hoca'nın Taşınması

Daha sabahın ilk ışıkları,
Aydınlatmamıştı henüz odayı,
Derin uykusundan uyandırdı Hoca'yı.
Mahmur bakışlarla taradı çevreyi
Uğraşıyordu adamın biri
Büyük bir özenle her şeyi
İşine yarayacak ne varsa
Toplamakla meşguldü odayı.

¹⁶ Murad Efendi, *Nasreddin Chodja*, s.100-101.

Mit der Küche schien er fertig;
 Aus dem Sack so mancher Topf schaut
 Und noch anders Geräte;
 Kahl, so kahl wie Chodja's Kopfhaut
 Sind auch schon die Stubenwände;
 Kurz, die Art wie aufgeräumt er,
 Ist gewissenhaft und lobwerht.
 Meint der Chodja, daß wohl träumt er,
 Denn er ist noch schlafumtuselt,
 In dem Zwischenzustand nämlich,
 Der nicht Wachsein, und nicht Schlaf ist,
 Und so stiert er auch gar dämlich
 Auf das seltsame Gebahren
 Dieses Mannes, auf sein Treiben,
 Doch das Bild bleibt unverändert,
 Mag er sich die Augen reiben.
 Endlich ist der Schelm zu Ende,
 Geht; es bleibt nichts mehr zu nehmen;
 Aufspringt da der Choja, scheltend:
 "Siebenschläfer, sollst du dich schämen,
 In den Tag hinein zu schalfen,
 Indeß Ande're fleißig schaffen;
 Diese murmelnd, thät sein Bettzeug
 Eiligst er zusammenraffen,
 Und das Bündel auf dem Rücken
 Eilt dem Dieb nach mit dem Bett er,
 Sagt: wohin der Umzug, Vetter?"¹⁷

Bitirmişti mutfakta işini;
 Görünüyordu bazı tencereler çuvaldan
 Başka eşyalar da aradan;
 Çırılçıplak kalmıştı Hoca'nun başı gibi,
 Oda duvarları bile çoktan;
 Kısaca, öyle güzel toplamıştı ki evi,
 Hakikaten takdire şayandı becerisi.
 Rüya sandı Hoca her şeyi doğrusu,
 Çünkü mahmurluğu geçmemişti daha,
 Gelememişdi tam kendine,
 Ne uyanık ne de uykudaydı,
 Aptal aptal baktı şöyle bir
 Bu garip adamın
 Hareket ve tavırlarına,
 Hiç bir şey değişmedi yine de,
 Ovuşturmak istedi gözlerini.
 Nihayet gelir bu şakanın da sonu,
 Gider, kalmayınca alacak eşya geri;
 Atılır Hoca ileriye, azarlayarak:
 "Uykucu herif, utanmalısın kendinden,
 Günün bu saatine kadar uyuduğuna,
 Çalışırken herkes azimle;
 Mırıldanırken bunları, yatağını
 Topluyordu aceleyle bir yandan,
 Alarak bohçayı sırtına
 Yetişir yatakla hırsızın ardından,
 Söyle hısım: Nereye taşınıyoruz?"

Murad Efendi'nin fıkraları çevirirken lafı biraz uzattığını ve bunun da asıllarını az da olsa tahrif ettiğini söylemiştik. Bu konudaki görüşlerimize *The*

¹⁷ Murad Efendi, *Nasreddin Chodja*, s.51-52.

Saturday Review'de çıkan bir eşleştiri ve tanıtım (*Rezension*) yazısını örnek gösterebiliriz. Adı geçen dergide; “*tipik bir Türk fıkra kahramanı olan Nasreddin Hoca'nın sivri akıllı ve kurnaz kişiliği üzerine, yazılı ve sözlü fıkraların babası olan profesyonel fıkra yazarlarının fıkra hazinesi, önemli bir yer tutmaktadır. Bunların çoğu mizah açısından yeterlidir; ancak Murad Efendi'nin Almanca'ya nazım tarzında tercüme ettiği birçok fıkroda lafi hoş görülmeyecek şekilde uzatması, fıkraların asıllarını tahrif etmiştir*”¹⁸ denmektedir. Fakat her şeye rağmen bilhassa 19. yüzyılda Avrupa'daki “*olumsuz Türk imajının*”¹⁹ azaltılmasında bu nevi çalışmaların son derece faydalı olduğunu düşünüyoruz. Zira sanat ve sanatçıların toplumlara etkileme gücü, diğer bütün enstrümanlardan fazladır.

Murad Efendi, sonsöz (*Nachwort*) bölümünde Alman okuyucuya Hoca'yı tanıtmaya ve onun daha iyi anlaşılmasına gayret eder. Türkçe'ye son derece vakıf olarak Türk kültürünün gönüllü elçiliğini yapan şair, Nasreddin Hoca'yı fıkralarını daha iyi tanıtabilmek için şöyle seslenir okuyucusuna:

[...]

[...]

*Spielt' er ab und zu den Todten,
Ob aus Weltgroll, ob zum Scherz -
Endlich kam an ihn die Rheihe,
Wo's im Ernst ging jenseitswärts.*²⁰

*Bahsederdi ara sıra ölümden,
İster şakadan, ister gazezden –
Nihayet geldi sıra ona da,
Gitti öbür tarafa hakikaten.*

*Wie er starb – konnt's nicht erkundigen,
Doch aus Allem dies erhellt,
Daß er – wie man ihn begrabe,
Noch vor seinem Tod bestellt.
Wie er's wollte, ward's gehalten:
Vor der Grube frei ein Thor,
Keine Mauern rings, am Thor doch*

*Bilinmiyor nasıl öldüğü,
Her şeyi açıklıyor bence,
Nasıl gömüleceğini,
Vasiyet etmesi, ölmeden önce.
İstediği gibi, tutuldu sözü:
Mezarının önünde boş bir kapı,
Hiç bir duvar yoktu kapının etrafında*

¹⁸ *The Saturday Review*, 17 Ağustos 1878, s. 227.

¹⁹ Avrupa'da tarihî ve dinî ve kültürel sebeplere dayanan ve çok uzun bir mazisi olan olumsuz bir Türk imajı vardır. Bu konu hakkında diğerlerinin yanı sıra bkz. Cornelia Kleinlogel, *Exotik-Erotik. Zur Geschichte des Türkenbildes in der deutschen Literatur der frühen Neuzeit (1453-1800)*, Frankfurt/M 1989, I. Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu Belgeleri, Eskişehir 1987, O. Bilge Kula, *Alman Kültüründe Türk İmgesi I*, Ankara 1992 *Alman Kültüründe Türk İmgesi II*, Ankara 1993, Margaret Spohn, *Her Şey Türk İşi*, (Çev. Leyla Serdaroğlu), İstanbul 1996.

²⁰ Murad Efendi, *Nasreddin Chodja*, s.108.

*Liegen mächt'ge Schlösser vor,
Fest verschlossen die Pforte,
Frei das Grab, das ihn begräbt;
War's ein Schelmstück, war es Weisheit
Jenes Todten, der noch lebt?*²¹

[...]

*Stolze Namen sind verschollen,
Chodja's Ruhm noch heut' besteht. -
Nachruhm auch ist Spiel der Launen,
Wie ihr's an dem Narren seht.
Mögt ihr manchen seiner Streiche
Tadeln als zu dünn geschürzt,
Als zu bäurisch, derb, vielleicht auch
Eurem Gaumen zu gewürzt;*

*Dennoch, in Serail und Hütte
Wird noch Nasreddin's gedacht,
Sich auf Nasreddin berufen,
Und der Nasreddin belacht.*²²

[...]

*Seiner Schwänke Korn blüht heut' noch
Nach des eig'nen Volks Geschmack,
Schalksnarr spielt so dem Gemeinen
Einen letzten Schabernack.*²³

*Büyük bir kilit asılmıştı ama.
Sıkıca kilitlenmişti devasa kapı,
Hoca'nın yattığı mezardan uzak,
Nükte miydi, bilgelik mi bu?
Size bu sual, ey yaşayan ölüler.*

[...]

*Gururlu isimler unutuldu çoktan,
Hoca'nın ünü yaşıyor hâlâ.
Keyif oyunu oldu geride kalan adı,
Delilerde olduğu gibi,
Kızabilirsiniz muzipliklerinin bazısına
Çok ince nükteyle anlatılmasına,
Fazlaca köylü, kaba, belki de,
Çok baharatlı geldiği için damağınıza;*

*Sarayda, kulübede, yine de
Nasreddin düşünülecek,
Nasreddin'e yapılacak göndermeler de,
Yine Nasreddin güldürecek.*

[...]

*Fıkralarının taneleri açıyor hâlâ
Kendi halkının zevkine göre,
Mizah delisi yapıyor hâlâ
Sıradan insanları son muzipliği.*

²¹ A.g.e., s.109.

²² Murad Efendi, *Nasreddin Chodja*, s.110.

²³ A.g.e., s.111.

Görüldüğü üzere, Hoca'nın fıkraları bundan yaklaşık 140 yıl öncesinde olduğu gibi hâlâ insanları güldürmeye ve eğlendirmeye devam ediyor. Onun "kahraman olmayan kahraman" yapısı, bu denli sevilip yaşatılmasında en önemli etkenlerden birisidir. Meşhur Alman fıkra kahramanı *Eulenspiegel* ile karşılaştırılmasında Hoca'nın insanî meziyetlerinin çok daha üstün olması, Türk kültürü adına sevindirici bir tespittir. Bu yazı ile, Nasreddin Hoca araştırmacılarını 19. yüzyılda böyle ilginç bir tercümenin varlığından haberdar etmek istedik. Birçok kez dünya dillerine tercüme edilen Hoca hakkında, yapılacak daha çok çalışmanın olduğunu düşünüyoruz. Yapılan yeni araştırmalar, bu konudaki ümitlerimizi kuvvetlendiriyor.